

PREPLETANJE POLITIKE IN STROKE V SOCIALNI POLITIKI

Povzetek. *V preteklem desetletju sta Evropska unija in Svet Evrope začela poudarjati tudi socialne sestavine evropske identitete. V ta namen sta oba foruma začela intenzivno podpirati raziskovanja tudi na področju revščine in socialne izključenosti ter socialne kohezije, kjer so se povezovali tako raziskovalci kot politiki in aktivisti civilnodružbenih organizacij. Na primeru uporabe pojma 'socialna kohezija' in oblikovanje kazalcev socialne vključenosti bo avtorica pokazala na prikrojevanje socioloških teoretsko-metodoloških instrumentov za potrebe politike (predvsem Evropske unije). Namreč, podrobnejša analiza pokaže, da se izvorni pojmi in izvorna metodološka orodja prisvajajo za administrativne potrebe - za oblikovanje političnih ukrepov, pri tem pa se, ali spreminja izvorni pomen pojmov ali pa se spregleduje dolgoletna tradicija uporabe teh orodij.*

Ključne besede: *Evropska unija, evropski socialni model, socialna kohezija, družbeni kazalci, socialna vključenost.*

Spoznanje politikov, da je evropska tradicija socialne varnosti in države blaginje lahko tudi vir gospodarske učinkovitosti in celo, kljub nasprotnim trditvam njenih kritikov, večje evropske tekmovalnosti na globalni ravni, jih je vzpodbudilo k uvajanju nekaterih konceptov v politični krog, ki so bili, sicer, do konca osemdesetih let predvsem predmet znanstvene presoje. Pojmi, kot so socialna izključenost in revščina, socialna vključenost in socialna kohezija so postali sestavni del njihovega besednjaka in visoko plapolajoče zastave pri oblikovanju ukrepov socialne politike.

Intenzivno gospodarsko in politično povezovanje evropskih držav je odprlo nove vidike migracije ljudi ter pretoka kapitala in znanja, kar je vzpodbudilo tudi Evropsko unijo in Svet Evrope k iskanju socialnih sestavin evropske identitete. V ta namen sta obe instituciji začeli intenzivno podpirati med drugim tudi raziskovanje na področju revščine in socialne izključenosti ter socialne kohezije. Pa tudi sami družboslovci niso mogli spregledati povezave med socialno kohezijo, socialno izključenostjo in socialno integracijo (n.pr. Gough, Olofsson, 1999). Tako so v evropskem prostoru družbenih ved vzniknili številni raziskovalni projekti, ki so v navezi med raziskovalci na eni strani ter evropskimi uradniki in aktivisti civilnodružbenih organizacij na drugi strani odprli zanimiv prostor, ki ga določajo

* Izr. prof. dr. Mojca Novak, direktorica Inštituta Republike Slovenije za socialno varstvo, Ljubljana.

naslednje značilnosti. Najprej, raziskovalni projekti so se (in se še) praviloma izvajali z vključevanjem različnih evropskih držav, kar je tudi zunaj tega prostora prispevalo k temu, da so postale primerjave med evropskimi državami najprej zaželeni, kasneje pa celo nujna sestavina raziskovalnih poizvedovanj in znanstvenih presoj. Dalje, različni koncepti, ki so postali zanimivi za evropski politični prostor, in pripadajoča metodološka orodja, so postali predmet tudi politične presoje. In nenazadnje, vključevanje civilnodružbenih aktivistov v razpravo o znanstvenih ugotovitvah in predlaganih političnih ukrepih je postalo skoraj stalnica tega prostora.

Z načrtovano razpravo je posebej zanimivo, kaj se je dogajalo oz. zgodilo z (nekaterimi) sociološkimi koncepti, potem ko si jih je prisvojil evropski politično-administrativni prostor za oblikovanje skupnih strategij razvoja. Analiza prirejanja koncepta socialne kohezije in kazalcev socialne vključenosti kot metodološkega orodja bo pokazala, kaj se je zgodilo na konceptualnometodološki ravni z obema orodjema na njunem svojevrstnem potovanju med znanstvenim in administrativnopolitičnim prostorom. Čeprav je ta prenos potekal, vsaj, na manifestni ravni, ločeno, se obe orodji vežeta na oblikovanje evropske socialne politike in se v tem smislu povezujeta s prenovo evropskega socialnega modela.

Vendar pa načrtovana razprava ni pomembna samo za raziskovanje problema, kaj se dogaja z nekaterimi sociološkimi koncepti, ko si jih prisvoji oz. jih je začel uporabljati tudi (evropski) politični prostor. S pripravo vključevanja Slovenije v Evropsko unijo se naša država vključuje že nekaj let v projekte, s katerimi se oblikujejo poenotene podatkovne baze za spremljanje posameznih problematik. S sociologiji bližnjih področij sta za to razpravo zanimivi dve področji, in sicer podatkovno spremljanje družbene kakovosti in socialnega vključevanja, v katero se vključujejo tudi slovenski raziskovalci in državna administracija.

Projekt o *družbeni kakovosti* se izvaja v okviru Evropske fundacije za družbeno kakovost, ki ima svoj sedež v Amsterdamu in združuje v svojo mrežo precejšnje število raziskovalnih skupin iz različnih evropskih držav. Osnovni namen te skupine je zbrati primerljive podatke o različnih področjih družbene kakovosti - socialno-ekonomska varnost, socialna kohezija, socialna vključenost in opolnomočenje - na enotnih konceptualnometodoloških osnovah z namenom oblikovanja prispevka za preoblikovanje evropskega socialnega modela. Enoten konceptualni okvir se (še vedno) izgrajuje kot koncept družbene kakovosti (Beck, van der Maesen, Walker, 1997; Beck, van der Maesen, Thomese, Walker, 2001), s katerim naj bi se po eni strani presešla ožja koncepta revščine in socialne izključenosti, po drugi strani pa povezali makro in mikro raven družbenega sistema. Za Slovenijo podatke zbira in interpretira ter se na ta način vključuje v raziskovalno mrežo raziskovalna skupina s Centra za družbeno blaginjo s Fakultete za družbene vede.

V zadnjih letih pa poteka tudi neposredno na ravni Evropske unije več akcij za oblikovanje ustreznih merskih orodij za merjenje učinkov socialnih ukrepov in učinkov gospodarske politike na reševanje socialnih problemov. V tem okviru se pripravlja - oz. se je ta proces že zaključil - več naborov kazalcev za spremljanje tovrstnih procesov. Eden med njimi je tudi oblikovanje "Memoranduma o socialnem vključevanju", ki je, pravzaprav, zgleden politični dokument, pripravljen pa na doslednem upoštevanju enotne metodologije. Precejšen del podatkov, ki so se zbi-

rali za omenjeni dokument in ki se bodo zbirali tudi v prihodnje na poenotenih konceptualno-metodoloških osnovah, pa zadeva *socialno vključenost*. V Sloveniji je za spremljanje socialnega vključevanja organiziralo zbiranje podatkov in vodilo na tej osnovi pripravo poročila Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, ki bo tudi v prihodnje koordiniralo pripravo podobnih dokumentov s tega področja.

Skratka, gre za strokovni področji, na katerih se aktivirajo tudi slovenski raziskovalci in slovenska državna administracija (ob pomoči ustreznih strokovnjakov), zato se je toliko bolj smiselno poglobiti v raziskovanje dogajanj, ki vplivajo na preoblikovanje obeh konceptov za potrebe politike Evropske unije.

Prenova koncepta socialne kohezije v okviru prenove evropskega socialnega modela

Kljub neizpodbitnemu dejstvu, da je evropski model javne blaginje v obliki režimov države blaginje specifična evropska inovacija, v kateri so se pred več kot sto leti združili evropski socialni tokovi, ne da bi pri tem izničili tradicionalne korenine, lahko njegovo prenavljanje poteka po podobnem vzorcu: enotni okvir akcij - razrešitev krize države blaginje - in lokalne posebnosti. Izvin iz krize države blaginje in gospodarske krize je ena stran vzpodbud iskanja rešitev; drugo stran izvora in razvoja koncepta novega evropskega socialnega modela pa je potrebno iskati v sedanjem procesu evropske integracije v enotno tržišče in enotno monetarno unijo. S postopnim oblikovanjem Evrope kot skupnega gospodarskega prostora so socialne politike prenehale biti izključno nacionalna zadeva in so se postopno začele uravnavati po skupnih imenovalcih, čeprav imajo nacionalne politične oblasti še vedno glavno domeno pri zadevah socialne varnosti, enakosti in pravičnosti (Palme, 2001; Streeck, 2001).

Pred desetletji so neoliberalni avtorji zatrjevali, da sta za nizko evropsko gospodarsko rast odgovorna država blaginje in pretirano regulirani trg delovne sile, ki povzročata tudi brezposelnost. Ob vzponu konservativcev na oblast v Veliki Britaniji in v Združenih državah Amerike je postalo toliko bolj pomembno iskanje nasprotnega modela, ki bi temeljil na socialni tradiciji držav Evropske unije. Tako je Delors kot predsednik Evropske komisije zatrjeval, da bi moral proces evropske integracije presegati zgolj omejitve na liberalizacijo trga, saj bi moral upoštevati tudi njegovo socialno razsežnost (Ross, 1995; Kuper, 1997). Celo več, postal naj bi političnonormativna alternativa ameriškemu svetu čistega kapitalizma (Aust, Leitner, Lessenich, 2000). Tako bi bili lahko združeni dve stremljenji, in sicer, prvo bi utemeljevalo ekonomsko rast, drugo pa *socialno kohezijo*. Slednja ima namreč v okviru prenove evropskega socialnega modela mesto veznega člena med gospodarskim in socialnim delom družbenega sistema. Kaj se je, torej, zgodilo z izvirnim konceptom socialne kohezije na prehodu iz strogega prostora sociološke tradicije v vmesni prostor med družbenimi vedami in evropskim politično-administrativnim prostorom, kjer se prenavljajo konceptualno-metodološka orodja in proizvajajo empirične ugotovitve z namenom, da bi bile uporabljene v prenovi

evropskega socialnega modela in v oblikovanju skupnih ukrepov evropske socialne politike?

Eden od okvirov, kjer se ta 'prenova' in poenotenje dogaja, je evropski raziskovalni projekt *družbene kakovosti*. Zagovorniki in analitiki koncepta družbene kakovosti ne skrivajo svojega političnega motiva, ko pozivajo k opuščanju neproduktivne restriktivnosti v socialni politiki kot reakciji na gospodarsko recesijo. Z analitiškega vidika tako ponujajo elemente za povezovanje različnih ravni družbene strukture in akcije, ki so umeščeni okoli dveh osi: mikro in makro ter institucije in posamezniki oz. družbene skupine. Rezultati prepletanja so zajeti v štirih razsežnostih družbene kakovosti: socialno-ekonomska varnost in socialna kohezija kot elementa makro ravni ter socialna vključenost in opolnomočenje kot elementa mikro ravni družbenega sistema. Socialno kohezijo pa opredeljujejo kot nasprotje anomiji, ki zagotavlja življenje v skupnosti z minimalno socialno povezanostjo in se pojmuje kot makronivojski proces, v katerem se porajajo, ohranjajo ali pa rušijo socialna omrežja in podporne socialne infrastrukture, ki se povezuje z novimi oblikami solidarnosti. Socialna povezanost (kohezija) se prvotno označuje kot 'življenje v skupnosti z minimalno socialno povezanostjo' (Beck, van der Maesen, Walker, 1997: 268). Po drugi strani pa se omenjeno razumevanje navezuje tudi na pojmovanje socialne kohezije, kot je v veljavi v administrativnopolitičnem okviru Evropske unije, ki se v povezavi z gospodarsko kohezijo izrecno nanaša na socialni napredek. V dokumentih Evropske unije (Commission of the European Communities, 1990: 112) se socialna kohezija namreč pojmuje kot pomemben element notranjih trgov, saj naj bi ob gospodarski koheziji prispevala k družbenemu napredku in h gospodarskemu približevanju. Toda, tudi to pojmovanje ima svoje kritike, ki opozarjajo, da se v prostoru Evropske unije socialna kohezija povezuje s harmonizacijo socialne politike med državami članicami in izvajanjem Evropske socialne listine. Prav tako se privzema, da bo sodelovanje med državami članicami prispevalo k socialni koheziji in socialnemu konsenzu, kar pa je sociološko sporno (Pahl, 1991). V okviru razprave nas tovrstni kritični toni ne zanimajo; za razpravo je pomembna ugotovitev, da se v okviru koncepta družbene kakovosti socialna kohezija (kot nasprotje anomije) pojmuje kot proces na makro ravni družbenega sistema, ki se neposredno navezuje na povezanost posameznikov in skupin v skupnost.

V primerjavi s tem pojmovanjem je Durkheim povezoval socialno kohezijo z religijo in delitvijo dela ob predpostavki, da delitev dela v modernizirajočih se družbah postopno nadomešča religijo kot glavno osnovo socialne kohezije. Z naraščajočo delitvijo dela postajajo ljudje vse bolj medsebojno odvisni. Procesi sprememb v modernem svetu so tako hitri in intenzivni, da sprožajo vrsto socialnih problemov, ki jih je povezoval Durkheim z anomijo. Anomija je tako občutek brezciljnosti in brezsmiselnosti, ki ju sprožajo določeni socialni pogoji. Tradicionalne oblike socialne kontrole in norm, ki jih je pogojevala in zagotavljala religija, so se namreč zlomile (Giddens (1989) 1993: 707).

Pojmovanje socialne kohezije je tako v okviru koncepta družbene kakovosti precej spremenjeno glede na izvorno Durkheimovo pojmovanje, ki se je kljub povezovanju z religijo, le vezalo na mikro družbeno raven in na odnose med ljudmi. V okviru koncepta družbene kakovosti pa pridobi socialna kohezija oz. pove-

zanost ljudi precej drugačen pomen, zaradi česar se izmuzne tudi prvotno zastavljenemu konceptu. Ob zgledovanju in navezovanju na (politično) opredelitev socialne kohezije, kot je uveljavljena v političnoadministrativnem prostoru Evropske unije, postane socialna kohezija povezovalni element med gospodarskim in socialnim delom družbenega sistema, s tem da ostaja nejasno, ali je njena funkcija bolj sistemsko- ali je bolj socialnointegrativna. Skratka, v svoji novi funkciji se umešččnost socialne kohezije v modelu družbene kakovosti (povezanost skupin in posameznikov na makro ravni družbenega sistema) ne ujema povsem s prvotnimi zgledovanji niti po Durkheimu (povezanost posameznikov in skupin na mikro ravni družbenega sistema) niti po opredelitvi Evropske skupnosti (povezovanje entitet in vključevanje v razvoj na makro ravni družbenega sistema).

V čem, potemtakem, naj bi bil problem umeščanja socialne kohezije v model družbene kakovosti? Zdi se, da je glavni problem v njeni razpetosti med klasičnim in prenovljenim pojmovanjem. Medtem ko je v klasičnem pojmovanju le-ta element socialne integracije na mikro družbeni ravni, je v prenovljenem pojmovanju element makro ravni družbenega sistema s potencialno vpetostjo med gospodarskim in socialnim delom družbe. Toda umestitev socialne kohezije v modelu družbene kakovosti ne sledi dosledno niti prvemu niti drugemu zgledu. Deklarativno zgledovanje po pojmovanju v Evropski uniji se ne izraža v modelu družbene kakovosti, kjer ima socialna kohezija vlogo elementa socialne integracije na makro ravni družbenega sistema. V tekstovni pojasnitvi te umestitve (Beck, van der Maesen, Walker, 1997: 288-289) se avtorji nagibajo h klasični interpretaciji njene vloge (preseganje anomalije) - t.j. kot elementu socialne integracije na mikro družbeni ravni. Skratka, problem prenavljanja in premišljanja koncepta socialne kohezije v sedanjih tokovih socialnih zamisli je v njeni nenatančni opredelitvi, ki pa se lahko pokaže kot posebej problematična šele pri njeni operacionalizaciji in poskusih empirične verifikacije. To so dokazala tudi že nekatera kritična premišljanja (Beck, van der Maesen, Thomese, Walker, 2001; Novak, 2001), ki opozarjajo tvorce koncepta družbene kakovosti, da se je, običajno, bolje nasloniti na znane in predvsem empirično dobro preverljive in preverjene koncepte, kot so socialna varnost in zaščita, zaposlenost, revščina in podobno, kot pa vpeljevati konglomerat znanih pojmov v domnevno novem, pa empirično še nepreverjenem okviru.

Z vidika opravljenega premišljanja pojmovanja socialne kohezije v prenavljanju evropskega socialnega modela v okviru modela družbene kakovosti, se kažejo potencialni operacionalizacijski problemi precej verjetni zaradi nedosledno izvedene transakcije med klasičnim in novim pojmovanjem socialne kohezije. Nazadnje, napovedi so se tudi uresničile. To dokazuje ponujeni nabor kazalcev, za katere naj bi nacionalne raziskovalne skupine -med njimi tudi slovenska - zbrale ustrezne podatke. Nabor posredovanih kazalcev (s strani Evropske fundacije za socialno kakovost) zadeva naslednja področja:

- zaupanje - splošno in posebno (do institucij v družbi, do vlade, politikov in drugih);
- (integrativne) norme in vrednote, kot so altruizem (npr. dobrotelost in prostovoljna dejavnost, darovanje krvi, donacije), pravičnost, skupnost in vzajemnost (politična stabilnost, protesti in stavke, nasilne smrti, brezposelnost);

- socialna omrežja in
- identiteta (nacionalna, evropska, regionalna, lokalna, medosebna).

Pregled kazalcev zelo hitro pokaže, da so podatki zanje povečini anketne narave, kar pomeni, da gre za mere, s katerimi se merijo procesi na mikro ravni, na ravni posameznika. Takšna empirična usmeritev ne omejuje prvotne namere o merjenju socialne kohezije vnaprej, saj so znani teoretski (Giddens, 1984) in empirični projekti (Mežnarič, 1986), ko se je v okviru teorije strukturacije delovanje sistema opazovalo in merilo prek delovanja posameznikov, vendar pa zgoraj navedeni projekt ne kaže na zgledovanje po teh podvigih. Kaže pa na izpostavljeno nedosledno opredelitev koncepta, kjer se bo preverjanje izteklo celo v smer, ki je bila prvotno zavrnjena kot neperspektiva, in sicer z uporabo orodij, ki se uporabljajo pri operacionaliziranju socialnega kapitala - to je tudi z merjenjem zaupanja.

Skratka, s ponujenimi kazalci se socialna kohezija ne bo merila na način, kot je opredeljeno v modelu družbene kakovosti, in sicer, kot procesi med posamezniki in skupinami na makro ravni družbenega sistema. Prav tako se socialna kohezija ne bo merila na način, kot se pojmuje v administrativnopolitičnem prostoru Evropske unije, kjer se ta pojmuje kot zapolnjevanje razvojnih belih lis na ravni regij. Ta smer bi bila več kot dobrodošla, saj bi po logiki podpiranja razvoja šibkega člana pokazala na manj razvite ali celo nerazvite žepe posameznih regij. Takšen pristop pa bi spominjal na spregledane in pozabljene teorije odvisnosti, v okviru katerih so se poskušali pojasniti problemi in blokade v razvoju dežel tretjega sveta (Novak, 1991).

Tako navedena aplikacija najprej ni izpolnila konceptualnih napovedih modela, kjer je socialna kohezija opredeljena kot proces na makro ravni družbenega sistema, po drugi strani pa je zgrešila tudi v sledenju političnoadministrativnih direktiv. Vendar pa tudi v teh zgrešitvah ni ostala usmeritev na ponujene kazalce brez učinkov, saj je v obravnavo družbene kakovosti vnesla elemente, ki se do sedaj običajno niso povezovali v podobne okvire (kakovost življenja, življenjska raven, npr.) - to pa je merjenje zaupanja, norm in vrednot in identitete. To pa je posebno zanimivo tudi s spoznavnega vidika, saj so se nenačrtovane posledice izkazale za plodnejši rezultat od načrtovanih.

Oblikovanje kazalcev družbenega razvoja za potrebe merjenja učinkov socialne politike v Evropski uniji

Po prireditvi znanstvenih konceptov za političnoadministrativne potrebe je bila logična posledica oblikovanje potrebe po prilagoditvi metodoloških orodij za spremljanje povezovalnih evropskih procesov. Oblikovanje različnih naborov kazalcev za spremljanje socialnih procesov je postalo stalna točka tudi na dnevnih redih sestankov različnih političnih teles Evropske unije. Celotič, različne skupine raziskovalcev so začele pripravljati različne predloge za merjenje družbenega razvoja. Podobno kot akcija Združenih narodov v petdesetih letih tudi akcija na ravni Evropske unije izraža sodobne konceptualne in metodološke standarde na tem področju.

V iskanju optimalnih naborov kazalcev velja omeniti dva: evropski sistem družbenih kazalcev in kazalce socialne vključenosti. Gre za dva ločena projekta, kjer oba finančno podpirajo različna telesa Evropske unije. Prvega so pripravili nemški strokovnjaki (Berger, Schmitt, Noll, 2000) in je starejši po začetku, medtem ko je drugi nabor pripravila mednarodna skupina strokovnjakov, ki se je zbrala okoli znanega ekonomskega analitika distribucije dohodka in denarne revščine Tonyja Atkinsona (Atkinson et al, 2001, 2002, 2003). Čeprav oba projekta družijo podobni politični cilji in predmeti obravnave, vsak na poseben način odraža disciplinarni in konceptualni okvir nosilcev projektov; predvsem pa je različen obseg njunega upoštevanja znane tradicije. V tem smislu je nemška ponudba neprimerno bolj dosledna in obsežna v upoštevanju razpoložljivih virov, saj, izhajajoč iz bogate tradicije raziskovanja življenjske ravni, utemeljuje konceptualni okvir evropskega sistema družbenih kazalcev na treh konceptualnih stebrih: na kakovosti življenja, na socialni koheziji in na trajnostnem razvoju (Berger-Schmitt, Noll, 2000). Drugi primer (Atkinson et al 2001, 2002, 2003) pa kaže na precej omejeno upoštevanje znane tradicije, vendar pa ima morda prav zaradi skromnega nabora ponujenih kazalcev več možnosti za uveljavitev. Zaradi upoštevanja izhodišč tega članka se je smiselno seznaniti z drugim naborom orodij za empirično spremljanje socialnih vidikov družbenega razvoja.

Predlog kazalcev *socialne vključenosti* za države Evropske unije je na povabilo Evropske komisije oblikovala skupina raziskovalcev kot logično nadaljevanje političnih naporov Evropske unije k vzpostavitvi učinkovitih mehanizmov za preseganje socialne izključenosti ter povečanje socialne kohezije in socialne vključenosti. Omenjena komisija je bila zadolžena za uveljavitev socialnega programa in za spremljanje njegovega izvajanja. Pripravila je osnovna izhodišča za pripravo seznama kazalcev socialne vključenosti, ki jih je skupina povabljenih strokovnjakov nadgradila in oblikovala dokončni predlog. Nabor kazalcev je bil pripravljen po veljavnih standardih, pri čemer se je upoštevala tudi možnost razpoložljivosti podatkov v vseh članicah Evropske unije - tudi pridruženih.

Raziskovalna skupina je po več strokovnih preverjanjih predložila naslednji nabor kazalcev, ki naj bi predstavljali osnovno jedro spremljanja socialne vključenosti v Evropski uniji:

- finančno revščino - njeno tveganje, trajnost in intenzivnost;
- nedenarne oblike deprivacije;
- dohodkovno neenakost;
- stopnjo izobraženosti;
- brezposelnost;
- zdravje in dostop do zdravstvenih storitev;
- bivanje;
- materialni standard;
- funkcionalna pismenost;
- dostop do pomembnih storitev in
- družbena participacija (Atkinson, Cantillon, Marlier, Nolan, 2002).

Tako nabor kazalcev socialne vključenosti za potrebe Evropske unije izraža političnoadministrativne zahteve naročnika, ki se odražajo v ciljni usmerjenosti

(zagotavljanje socialne vključenosti), hkrati pa tudi standarde stroke na tem področju. Pomembne značilnosti tega poskusa oblikovanja instrumentov za merjenje socialne vključenosti so naslednje.

1. Čeprav ni posebej poudarjeno, kontekst projekta jasno kaže, da njegov predmet in koncept ni socialna vključenost, temveč socialna izključenost.

2. Ta naj bi bila presežena z izvajanjem strategij socialnega vključevanja in socialne kohezije.

3. Posebnost predlaganega nabora je za razliko od znanih predlogov njegovo oblikovanje na treh ravneh:

- prva raven - sedem vodilnih kazalcev;

- druga raven - dvanajst pomožnih kazalcev in

- tretja raven - kazalci, ki so pomembni za merjenje lokalnih in nacionalnih posebnosti.

4. Kljub razvrstitvi kazalcev po ravneh, je jasno izražena težnja po vključitvi vseh relevantnih področij, ki so vključena tudi v drugih upoštevanih pristopih raziskovanja temeljnih potreb in življenjske ravni.

5. Podatkovni vir oblikovanih kazalcev so agregatni statistični podatki, ki so razpoložljivi v državah Evropske unije, kar ustreza tako izhodiščnim zahtevam projekta kot načrtovanim mednarodnim primerjavam v okviru držav članic.

6. Predvsem nabor kazalcev na prvi in drugi ravni izraža jasno usmeritev na kazalce finančne revščine in neenake distribucije dohodka, medtem ko so druga področja zastopana s po enim kazalcem.

7. Takšen izbor je v nasprotju z deklariranim principom, ki bi moral biti upoštevan pri izboru kazalcev - t.j. uravnoveženost merskih orodij po področjih.

8. Zato tudi ni dosežen cilj preseganja dosedanjih trendov v oblikovanju kazalcev družbenega razvoja v Evropski uniji, saj predstavljeni nabor jasno izraža preveliko vnemo v zmanjševanju števila kazalcev kot mer za različna področja, kar neposredno vodi v visoko stopnjo arbitrarnosti odločanja o ustreznosti izbranih kazalcev.

9. Politično odločanje teži k uporabi jasnih in kratkih informacij, zato izrazita mera redukcionizma v naboru merskih orodij ne čudi.

10. Jasno so izpostavljene zahteve, da morajo uporabljeni kazalci ustrezati standardom Organizacije združenih narodov na tem področju, kjer se primerjava z indeksom človekovega razvoja ponuja kar sama po sebi.

11. S takšnim naborom kazalcev skicirana podoba stopnje socialnega izključevanja v državah Evropske unije bo zelo verjetno jasna, kar poveča njegovo privlačnost in uporabnost predvsem za pripravo političnih gradiv in dokumentov, kot je n.pr. "Memorandum o socialnem vključevanju", za katerega je posredovala svoje nacionalno poročilo tudi Slovenija.

Sklep

Skupna značilnost koncepta socialne kohezije in kazalcev socialne vključenosti na prehodu med družbenimi vedami in političnoadministrativnim prostorom Evropske unije je zanemarjanje oz. spregledovanje tradicije po eni strani, po drugi

strani pa operacionalizacijski problemi zaradi konceptualne nedoslednosti, kar se je posebej pokazalo pri konceptu socialne kohezije.

V primeru koncepta socialne kohezije ne gre le za širitev koncepta na makro raven in na gospodarski razvoj, temveč, predvsem v primeru koncepta družbene kakovosti, tudi za nedosledno širitev, ki niha med tradicionalnim in prenovljenim pojmovanjem. Ta nedoslednost, kot so napovedali nekateri analitiki, je povzročila nemalo nevšečnosti pri operacionalizaciji koncepta za potrebe empiričnega preverjanja. Končno pa se je precejšen odklon od načrtov pokazal z naborom kazalcev za merjenje socialne izključenosti, ki se povečini uporabljajo za merjenje pojavov na ravni posameznika - na mikro ravni družbenega sistema. Pri tem pa je potrebno opozoriti na pozitivne nenačrtovane posledice, saj so bili pri preverjanju koncepta uporabljeni kazalci, ki se običajno v teh okvirih ne uporabljajo (zaupanje, npr.).

V primeru oblikovanja kazalcev za merjenje socialne vključenosti gre za odkrito zanemarjanje znanih dosežkov na tem področju. Avtorji namreč pod pojmom 'socialna vključenost' ponujajo omejen nabor kazalcev, ki se uporabljajo za merjenje socialne izključenosti. Dobrih dvajset let pred uvedbo tega koncepta jih je uporabljal Townsend za merjenje relativne deprivacije v Veliki Britaniji (Townsend, 1979), pa tudi njihov večji delež sodi v standardni nabor kazalcev za merjenje življenjske ravni (Ericson, 1993). Pri tem je potrebno poudariti, da oba tradicionalna zgleđa ne bolehata za nezadostno konceptualizacijo problematike in nedosledno operacionalizacijo merskih instrumentov, kot je to primer z obravnavano ponudbo kazalcev socialne vključenosti. Celo več, avtorji tega izdelka za političnoadministrativne potrebe Evropske unije ponujajo nabor kazalcev, v katerih prevladujejo kazalci za merjenje distribucije dohodka in kazalci finančnega vidika revščine. Skratka, tudi svoj koncept - socialno vključenost - pomanjkljivo operacionalizirajo za potrebe empiričnega opazovanja.

Edina prednost, ki jo imata analizirana primera pred svojimi klasičnimi predhodniki, oba koncepta že sodita v sociološko klasiko, posebno koncept socialne kohezije, je njuna možnost uporabe v političnoadministrativne namene. V tem smislu se postavlja vprašanje, ali je to tudi prednost za družboslovne vede. Odgovor na to vprašanje je dvoličen. Najprej, z vidika uporabe konceptov in merskih orodij družbenih ved za političnoadministrativne potrebe Evropske unije, in v tem okviru tudi Slovenije, gre za pozitivni trend opremljanja tega prostora z razpoložljivimi strokovnimi merskimi orodji. Na ta način je zagotovljen pretok strokovnih znanj na področje, ki takšnih znanj ne proizvaja. V tem smislu lahko sklenemo, da je to eden od načinov 'intelektualizacije' politike in administracije, kar se lahko šteje za pozitivni učinek. Nasprotno pa gre za negativni učinek v primeru načina te transmisije - nedoslednost pri uporabi konceptov in spregledanje razpoložljivih orodij. Skratka, Janusova podoba.

Vprašanje ostane, ali se je bolje odreči pozitivnim učinkom zaradi spremljajočih negativnih učinkov. Avtoričin odgovor je negativen; kajti, večje prednosti pri naša uporaba strokovnih orodij v političnoadministrativne namene ter s tem povezana 'intelektualizacija' politike in administracije, kot pa zapiranje družbenih ved pred tovrstnimi projekti. Pomembna je zavest, da imata politika in administracija

nekoliko drugačne kriterije (takojšnja uporabnost, kratkoročnost, preglednost, nekompleksnost) kot pa znanost, zato z enakimi orodji ravnata drugače od njihovih tvorcev. Družboslovci se morajo zavedati, da imajo njihova orodja v drugačnih prostorih drugačna življenja, na katera lahko, vsaj delno, vplivajo tako, da jih v teh prostorih spremljajo in s tem skrbijo za njihovo čim bolj ustrezno uporabo in prireditvev.

LITERATURA

- Aust, A. (2000): "Dritte Weg" oder "Eurokeynesianismus"? Zur Entwicklung der Europaeischen Beschaeftigungspolitik seit dem Amsterdamer Vertrag. V tisku.
- Aust, A., S. Leitner, S. Lessenich (2000): Desperately seeking: The European Social Model. Paper.
- Atkinson, T., Cantillon, B., Marlier, E., Nolan, B. (2001): Indicators for Social Inclusion in the European Union. Gradivo za konferenco v Antwerpnu.
- Atkinson, T., Cantillon, B., Marlier, E., Nolan, B. (2002): Social Indicators; The EU and Social Inclusion. Oxford: Oxford University Press.
- Atkinson, T., E. Marlier, B. Nolan (2003): "Indicators and Targets for Social Inclusion in the European Union." Gradivo za konferenco EU Commission v Ioannine, Grčija.
- Beck, W., van der Maesen, L., Thomese, F., Walker, A. (ur.) (2001): Social Quality: A Vision for Europe. The Hague: Kluwer Law International.
- Beck, W., van der Maesen, L., Walker, A. (ur.) (1997): The Social Quality of Europe. The Hague: Kluwer Law International.
- Beck, W., van der Maesen, L., Thomese, F., Walker, A. (ur.) (2001): Social Quality: A Vision for Europe. The Hague: Kluwer Law International.
- Berger Schmitt, R., Noll, H.H. (2000): Conceptual Framework and Structure of a European System of Social Indicators. Mannheim: ZUMA. EUReporting Working Paper No.9.
- Commission of the European Communities (1990): Social Europe I, Brussels.
- Commission of the European Community (1994): European Social Policy. A Way Forward for the Union. White Paper. Brussels.
- Ericson, R. (1993): "Descriptions of Inequality: The Swedish Approach to Welfare". V M. Nussbaum, A. Sen (ur.), The Quality of Life. Oxford: Clarendon Press.
- European Thematic Network on Indicators of Social Quality (2000): Amsterdam: European Foundation on Social Quality. Working Paper.
- Giddens, A. (1984): Constitution of Society. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1989): 1993. Sociology. Cambridge: Polity Press.
- Gough, I., G. Olofsson (ur.) (1999): Capitalism and Social Cohesion; Essays on Exclusion and Integration. London: Macmillan Press.
- Kuper, E. (1997): Der Kontrakt des Architekten: Das 'soziale Europa' nach Jacques Delors. V J. Borchert, S. Lessenich, P. Loesche (ur.). Standortrisiko Wohlfahrtsstaat?, Jahrbuch fuer Europa- und Nordamerika - Studien 1, Opladen.
- Mežnarič, S. (1987): Bosanci. Ljubljana: KRT.
- Mouzelis, N. (1974): Social and system Integration. British Journal of Sociology, Let. 25, str. 395-409.
- Novak, M. (1991): Zamudniški vzorci industrializacije. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Novak, M. (2001): "Socialna kohezija v primežu prenovljenega pojmovanja.", Družboslovne razprave, 17, 36: 23 - 37.

- Pahl, R.E. (1991): The search for social cohesion from Durkheim to the European Commission. *Archives Europeennes de Sociologie* 32, 2 (345-360).
- Palme, J. (2001): Will social Europe work? V M. Kohli, M. Novak (ur.), *Will Europe Work?* London: Routledge.
- Parsons, T. (1951): *The Social System*. London: Routledge.
- Poročilo o človekovem razvoju; Slovenija 2000-2001 (2001): Ljubljana: Urad za makro-ekonomske študije in razvoj.
- Ross, G. (1995): *Jacques Delors and European Integration*. New York.
- Streeck, W. (2001): International competition, supra-national integration, national solidarity; The emerging constitution of "Social Europe". V M. Kohli, M. Novak (ur.), *Will Europe Work?* London: Routledge.
- System of Social Indicators. Mannheim: ZUMA. EUReporting Working Paper No.9.
- Townsend, P. (1979): *Poverty in the United Kingdom*. London: Harvester Wheatsheaf.
- World Development Report 2000/2001; *Attacking Poverty* (2001): Gradivo World Bank.